KSHARASUTRA SERVICE REGULATION GUIDANCE FOR AYURVEDA INSTITUTIONS

"क्षारसूत्र सेवा प्रदान गर्ने आयुर्वेद संस्थाहरूको नियमन मार्गदर्शन"

Government of Nepal
Ministry of Health & Population
Department of Ayurveda & Alternative Medicine
Teku, Kathmandu, Nepal

मन्तव्य

नेपालको संविधानले स्वास्थ्यलाई मौलिक हकको रूपमा अंगीकार गर्दै प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने प्रत्याभूति गरेको छ। स्वास्थ्य सेवामा सबैको समान पहुँचको व्यवस्था गर्न प्रत्येक व्यक्तिलाई आफ्नो स्वास्थ्य उपचारको सन्दर्भमा जानकारी पाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । क्षारसूत्र सेवा आयुर्वेदको शल्यचिकित्सा विधिको महत्त्वपूर्ण अंग हो। अस्वस्थ जीवनशैली, आहार–विहारको असन्तुलन, बदलिँदो दिनचर्या परिपालनना आदि कारणले नसर्नेरोगहका साथै गुदद्वार (Anorectal) सम्बन्धी समस्याहरू दिनप्रतिदिन बढ्दै गइरहेका छन् । सेवाग्राहीहरूलाई गुणस्तरीय, भरपर्दो, सुरक्षित र प्रभावकारी क्षारसूत्र चिकित्सा सेवा प्रदान गर्नका लागि निजी तथा सरकारी स्तरमा सञ्चालित आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई बढी जिम्मेवार तथा उत्तरदायी बनाउन नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय, आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभागले "क्षारसूत्र प्रदान गर्ने आयुर्वेद संस्थाहरूको नियमन मार्गदर्शन" तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ।

आयुर्वेदन चिकित्सा परिषद् नेपालको सहकार्यमा आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभागले तयार पारेको "क्षारसूत्र सेवा प्रदान गर्ने आयुर्वेद संस्थाहरूको नियमन मार्गदर्शन" निर्माणमा सहयो गगरी महत्त्वपूर्ण योगदान गर्नुहुने विषयविज्ञ टिम, संस्था प्रमुखहरू, चिकित्सकहरू, स्वास्थ्यकर्मीहरूका साथै यस विभाग महाशाखा, शाखासम्बद्ध सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई विशेष धन्यवादज्ञापन गर्न चाहन्छु।

डा. वासुदेव उपाध्याय

महानिर्देशक

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग

टेकु, काठमाडौँ

प्राक्कथन

आयुर्वेद चिकित्सामा क्षारसूत्र चिकित्सा विधि गुदरोग (Anorectal Disease) को उपचार गर्ने एक महत्त्वपूर्ण विधि हो । क्षारसूत्र चिकित्सामा एकरूपता ल्याई नागरिकलाई सुरक्षित, प्रभावकारी र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन समयसापेक्ष आवश्यक नियमन मार्गदर्शन निर्माण र कार्यान्वयन गर्न जरूरी हुन्छ ।

स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड, २०७७ (पहिलो संशोधन २०७८) परिच्छेद २८ मा आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरूको मापदण्ड र परिच्छेद २९ दपफा ७८ मा गुणस्तर तथा मापदण्ड सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । न्यूनतम सेवा मापदण्ड (आयुर्वेद) २०७९ लाई समेत आधार मानी आयुर्वे चिकित्सा परिषद् नेपालको सहकार्यमा तयार गरी यो नियमन मार्गदर्शन कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । यसबाट गुणस्तरीय क्षारसूतर चिकित्सा सेवा प्रवाह गर्न सहज हुने विश्वास लिइएको छ । साथै यस मार्गदर्शनलाई क्षारसूत्र सेवा प्रदान गर्ने सरकारी, निजी, सामुदायिक, क्लिनिक, पोलिक्लिनिक, केन्द्र, अस्पतालको अनुगमन, नियमन र इजाजतपत्र प्रदान र नवीकरणा गर्न सन्दर्भसामग्रीको रूपमा प्रयोग गर्नु पर्ने हुन्छ ।

यो मार्गदर्शन तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याउन नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्नुहुन यस विभागका महानिर्देशक डा. वासुदेव उपाध्यायज्यू तथा बहुमूल्य सुझाव तथा सहयोग प्रदान गर्नुहुने आयुर्वेद चिकित्सालय नरदेवीका निर्देशक डा. प्रदीप के.सी.ज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । यो नियमन मार्गदर्शन तयार पार्न प्राविधिक र व्यवस्थापकीय सहयोग पुऱ्याउने आयुर्वेद चिकित्सा परिषद् नेपाल लगायत विषयविज्ञ टिमलाई धन्यवाद । साथै नियमन मार्गदर्शन बनाउने क्रममा अहोरात्र खटिई आफ्ना अमूल्य सुझावहरू प्रदान गर्नुहुने आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभागका महाशाखा प्रमुख, शाखा प्रमुख लगायत सम्बद्ध समस्त कर्मचारीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

डा. मुनकर्ण था

आयुर्वेद चिकित्सा महाशाखा प्रमुख

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग

टेकु, काठमाडौं

विषय सूची

१. पृष्ठभूमि: १

२. कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थ १

३. उद्देश्य (Objective): २

४. क्षारसूत्र चिकित्सा कर्मको लागि योग्यता: २

५. सहायक (Assistant) : २

६. आधारभूत क्षारसूत्र चिकित्सा कक्ष - क्लिनिक तथा पोलीक्लिनिकको लागि (Basic Ksharasutra OT set up for clinics and polyclinics): ३

७. विशिष्टीकृत शल्य चिकित्सा कक्ष- शैय्यायुक्त अस्पतालहरुको लागि (Major OT set up for bedded hospitals): ४

८. आधारभूत क्षारसूत्र चिकित्सा कक्षको लागि औजार- उपकरण तथा सामाग्रीहरु (Materials and equipments For Basic OT Set up) : ५

९. विशिष्टीकृत शल्य चिकित्सा कक्षको लागि औजार- उपकरण तथा सामाग्रीहरु (Materials and equipments For Major OT) : ९

१०. अनुसूची (Annexure): १०

आधारभूत क्षारसूत्र चिकित्सासूची १०

बिशिष्टीकृत शल्य चिकित्सासूची १०

११. सन्दर्भ सूची (Bibliography): ११

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग
टेकु, काठमाडौं

विभागिय निर्णय अनुसार
लागु भएको मिति
२०८१।०५।२६ गते देखी

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग
टेकु काठमाडौं

पृष्ठभूमि:

क्षारसूत्र, आयुर्वेद शल्य चिकित्सा क्षेत्रमा प्रयोग हुँदै आएको एक महत्त्वपूर्ण चिकित्सा विधि हो। आयुर्वेद चिकित्साको प्रयोग नेपालमा परापूर्व काल देखि नै भइरहेको छ । क्षारसूत्र चिकित्सा विधि पनि सदैव आयुर्वेदको एक अभिन्न अंगको रूपमा रही आएको छ । नेपालमा प्रायः गुदरोगहरुमा यसको प्रयोग भइरहेको छ। त्यसरी प्रयोग भईरहदा प्रयोग गर्ने तरिकाहरुमा भिन्नता पाइने गरेको छ। पूर्वकर्म, प्रधान कर्म र पश्चात कर्मका क्षारसूत्र विधिबाट उपचार गर्नु पर्नेमा कतिपय स्थान तथा अवस्थामा आधारभूत तरिकाहरु नअपनाई, हुन सक्ने सम्भावित उपद्रवको पूर्व तयारी नगरी, निसंक्रमण विधिहरू नअपनाई तथा आधारभूत शल्यकक्ष र त्यहाको आधारभूत आवश्यकता नै पूरा नगरी क्षारसूत्र चिकित्सा गर्नाले यो क्षेत्रमा अनेकन बिकृती र बिसंगति बढाइरहने सम्भावना रहन्छ । यो पृष्ठभूमिमा नेपालका नियमनकारी निकायहरुले मार्गदर्शनको अभावमा प्रभावकारी नियमन गर्न नसकेको तथ्य हामी सामु छदै छ । नेपालमा क्षारसूत्रलाई र अन्य शल्य कर्महरु गरिने संस्थाहरुमा एकरूपता ल्याउन, भईरहेका गलत कार्यहरुको नियन्त्रण गर्न, आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिलाई सुरक्षित, प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउनका निम्ति देशैभरिका आयुर्वेद संस्थाहरुलाई समेट्ने खालको मापदण्ड बनाइनुपर्ने आवश्यकता महसुस गरि आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभागको समन्वयमा नेपाल आयुर्वेद चिकित्सा परिषद, नरदेवीद्वारा निर्माण तथा सरोकारवालाहरुसँग अन्तरक्रिया गरि अन्तिम मस्यौदा विभागमा पेश गरे पश्चात विभागीय छलफलबाट समेत अन्तिम रुप दिइ यो मार्गदर्शन तयार गरिएको हो । यस मार्गदर्शनले क्षारसूत्र चिकित्सा क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याइ आयुर्वेद चिकित्साको स्तरवृद्धिका निम्ति उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने विश्वास लिईएको छ ।

कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था

क्षारसूत्र सेवा प्रदान गर्ने आयुर्वेद क्लिनिक/पोलिक्लिनिक र अस्पतालको नियमन मार्गदर्शन निम्नानुसार कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।

- ✓ जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ को दफा ७ को उपदपफा १(३)
- ✓ जनस्वास्थ्य सेवा नियमावली, २०७७ को नियम ११,१२(५),१३(३),१४
- ✓ स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड, २०७७ (पहिलो संशोधन २०७८) परिच्छेद २१ आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धि स्वास्थ्य संस्थाहरुको मापदण्ड

नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग टेकु, काठमाडौं

महानिर्देशक

✓ स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड, २०७७ (पहिलो संशोधन २०७८) परिच्छेद २९ को दफा ७८ गुणस्तर तथा मापदण्ड अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

✓ Minimum Service Standards Ayurveda (2079)

उद्देश्य (Objective):

- क्षारसूत्र चिकित्सा सेवामा एकरूपता कायम गर्ने।
- क्षारसूत्र सेवालाई सुरक्षित, प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउने।
- क्षारसूत्र चिकित्सा सेवा प्रदान गर्ने आयुर्वेदन संस्थाहरूको अनुगम, नियमन र इजाजत पत्र प्रदान र नवीकरण गर्न यस नियमन मार्गदर्शनलाई सन्दर्भसामग्रीको रूपमा प्रयोग गर्ने।

क्षारसूत्र चिकित्सामा एकरूपता ल्याई यसको स्तरवृद्धि गरी यसलाई सुरक्षित, प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउने।

क्षारसूत्र चिकित्सा कर्मको लागि योग्यता:

क. आधारभूत क्षारसूत्र चिकित्सा कर्मको लागि (For Basic *Ksharasutra* surgical procedures):

आयुर्वेद चिकित्सा शास्त्रमा स्नातक गरी आयुर्वेद चिकित्सा परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्ने।

ख. विशिष्टीकृत क्षारसूत्र चिकित्साको लागि (For Major surgical procedures):

आयुर्वेद शल्य चिकित्सा शास्त्रमा स्नातकोत्तर गरी आयुर्वेद चिकित्सा परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्ने।

सहायक (Assistant) :

क्लिनिक र पोलीक्लिनिकहरूको लागि (For clinics and polyclinics): आ.चि.व्य. प्रथम/AHA अथवा पी.सी.एल. नर्सिङ (PCL Nursing) अथवा आ.चि.व्य. द्वितीय/ AAHW. को अध्ययन गरि सम्बन्धित चिकित्सा परिषदमा दर्ता भएको।

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग
टेकु, काठमाडौं

अस्पतालको लागि (For Hospitals): आ.चि.व्य. प्रथम /AHA अथवा पी.सी.एल. नर्सिङ स्टाफ (PCL Nursing) को अध्ययन गरी सम्बन्धित चिकित्सा परिषदमा दर्ता भएको।

नोट: सहायकले तोकिए वमोजिमको तालिम लिनुपर्नेछ।

आधारभूत क्षारसूत्र चिकित्सा कक्ष - क्लिनिक तथा पोलीक्लिनिकको लागि (Basic Ksharasutra OT set up for clinics and polyclinics):

i. आधारभूत ड्रेसिङ उपकरण र सामग्री उपलब्ध हुनुपर्नेछ (Should have basic dressing equipments and materials)

ii. उचित निसंक्रमण प्रविधि अपनाउनुपर्नेछ (Proper and standard sterilization techniques should be adopted As per - Guideline for Disinfection and Sterilization in Healthcare Facilities (2008) https://www.cdc.gov/infectioncontrol/guidelines/disinfection/)

iii. उचित प्रकाश र वायुसंचरण को व्यवस्था हुनुपर्नेछ(Should have proper lightings and ventilation)

iv. उपयुक्त आधारभूत ओ टि टेबुलको व्यवस्था हुनुपर्नेछ (Should have standard Basic OT table)

v. सुसज्जित ड्रेसिङ ट्रलीको व्यवस्था हुनुपर्नेछ (Should have well equipped dressing trolley)

vi. स्थानीय संज्ञाहरणर आधारभूत आपतकालीन औषधिहरूको व्यवस्थाहुनुपर्नेछ (Should have local anesthetics and basic emergency drugs)

vii. स्क्रबिंगको उचित व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ (Wash basin for minor OT scrubbing)

viii. व्यवस्थित फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली हुनुपर्नेछ (Well maintained waste disposal system- As per health care waste management guideline, Government of Nepal Ministry of Health and Population Department of Health Services 2014)

नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग टेकु, काठमाडौं

ix. अद्यावधिक रेकर्ड फाइलहरू हुनुपर्नेछ (Minor *Ksharasutra* OT procedure record files)

विशिष्टीकृत शल्य चिकित्सा कक्ष- शैय्यायुक्त अस्पतालहरुको लागि (Major OT set up for bedded hospitals):

i. कोठा न्यूनतम १०x१० फिटको हुनुपर्नेछ (Room should be of minimum 10x10 feet)

ii. आधारभूत ड्रेसिङ उपकरण र सामग्री उपलब्ध हुनुपर्नेछ (Should have basic dressing equipments and materials)

iii. उचित निसंक्रमण प्रविधि अपनाउनुपर्नेछ (Proper and standard sterilization techniques should be adopted as per- Guideline for Disinfection and Sterilization in Healthcare Facilities (2008) https://www.cdc.gov/infectioncontrol/guidelines/disinfection/)

iv. उचित प्रकाश र वायुसंचरण (वातानुकूलित) को व्यवस्था हुनुपर्नेछ (Should have proper lightings and ventilation/With air conditioning)

v. उपयुक्त मेजर ओ टि टेबुलको व्यवस्था हुनुपर्नेछ (Should have standard major OT table)

vi. सुसज्जित ड्रेसिङ ट्रलीको व्यवस्था हुनुपर्नेछ (Should have well equipped dressing trolley)

vii. स्थानीय, स्पाइनल र संस्थानिक संज्ञाहरण र आधारभूत आपतकालीन औषधिहरू उपलब्धहुनुपर्नेछ (Should have local, spinal and general anesthetics and basic emergency drugs)

viii. उचित अक्सिजन आपूर्ति हुनुपर्नेछ (Should have proper oxygen supply)

ix. संज्ञाहरण चिकित्सक (संज्ञाहरणमा स्नाकोत्तर) को उपलब्धता हुनुपर्नेछ (Should have anesthesiologist- MD Anesthesia for spinal and general anesthesia)

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग
टेकु, काठमाडौं

x. स्क्रबिंगको उचित व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ (Wash basin for major OT scrubbing)

xi. व्यवस्थित फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली हुनुपर्नेछ (Well maintained waste disposal system- As per health care waste management guideline, Government of Nepal Ministry of Health and Population Department of Health Services 2014)

xii. पूर्वकर्म र पश्चात कर्म अवलोकन कक्ष हुनुपर्नेछ (Pre and post operative observation room)

अवलोकन कक्षमा हुनुपर्ने आवश्यक सामाग्रीहरु: Patient bed, Observation monitor with ECG leads, Urine pots, hot bags, emergency and necessary medicines, oxygen supply, record files, nursing staffs, duty doctor, dressing materials and equipments etc

xiii. अद्यावधिक रेकर्ड फाइलहरू हुनुपर्नेछ (Major OT procedure record files)

xiv. बिरामी आवश्यक दिनसम्म अन्तरंग रोगी विभागमा भर्ना हुनुपर्नेछ (Patient should be admitted in Inpatient department for required days)

आधारभूत क्षारसूत्र चिकित्सा कक्षको लागि औजार- उपकरण तथा सामाग्रीहरु (Materials and equipments For Basic OT) :

a) फर्निचर तथा अन्य सामाग्री (Furniture & General Supplies):

S.N.	Instrument	Quantity
1	Working space A separate space dedicated for *Kshar and Kshar Karma* procedures (Room should be of minimum 10x10 feet)	1
2	Wheel chair foldable, adult size	As per need
3	Stretcher	As per need
4	Patient trolley	As per need
5	Cupboards and cabinets for store	As per need
6	Working desk for nursing station, gowning	1 each

नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा ... टेकु, काठमाडौं

S.N.	Instrument	Quantity
7	OT Table- universal type/ with wedge to position patient	At least 1
8	Examining table/ Lithotomy table	1
9	Mayo Stand with tray	2
10	Operation theatre lights	1
11	Refrigerator / cold box	1
12	Oxygen concentrator/ Oxygen Cylinder	1
13	Pre and post operative observation room with bed	1
14	Foot steps	2
15	Wall clock	1
16	Waste bucket	1
17	Color coded waste bins (based on HCWM guideline of MoHP)	1 set

b) औजार-उपकरण (Instruments) :

S.N.	Instrument	Quantity
1	Instrument trolley	2
2	BP instrument with stethoscope	1
3	Thermometer	1
4	Steel Drum for gloves	1
5	Steel Drum for Cotton	1
6	Mackintosh sheet	1
7	Packing towel double wrapper	As per need
8	Sterile gloves (6,6.5,7,7.5,8)	5/5/5/5/5/5
9	Masks and caps	As per need
10	Torch light and batteries	1 set
11	Sinus forceps	As per needed
12	Needle holding forceps	As per needed
13	Probe: Silver, Copper & Brass (Curve, straight)	As Per Need

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग
टेकु, काठमाडौं

S.N.	Instrument	Quantity
14	Artery forceps (Curve/straight)	6/6
15	Mosquito forceps	6
16	Allis forceps	6
17	Needle (traumatic/atraumatic)	6
18	Scissor–Fine–(Middle, Small)	3/3
19	Scissor Blunt	3
20	Plane forceps	3
21	Tooth forceps	3
22	B.P handle (No.3, No.4)	3/3
23	Surgical blade (No.10/11/15 etc)	2/2
24	Suture cutting scissors	3
25	Cheatle forceps in jar	2
26	Sponge holding forceps	6
27	Piles holding forceps	6
28	Suture holding forceps	As Per Need
29	Towel clip	12
30	Sims speculum (Small, mild)	3
31	Plain Proctoscope (All sizes)	6
32	Slit Proctoscope (All sizes)	6
33	Kidney tray –Small/Medium/Large	3
34	Instrument tray with cover -Small/Large	2
35	Bowl-3	3
36	Disposable Safety razors	2
37	Various sizes of IV Cannula	As Per Need
38	IV fluids, IV set	As Per Need
39	Boiler set/ Autoclave	1
40	Urinary catheters of different sizes	As Per Need

महानिर्देशक

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग
टेकु, काठमाडौं

c) सामाग्रीहरु (Materials):

S.N.	Materials	Quantity
1	Gauze (Sterile and non sterile)	As Per Need
2	Disposable syringe 3, 5 and 10ml	As Per Need
3	Cotton	As Per Need
4	Gloves (non sterile) of different sizes	As Per Need
5	Towels	As Per Need
6	Gowns	As Per Need
7	Surgical caps and masks	As Per Need
8	Povidone-iodine Solution of different strength	As Per Need
9	Spirit	As Per Need
10	Inj. Lignocaine plain and with Adrenaline	As Per Need
11	Inj. Hydrocortisone	As Per Need
12	Inj. Pheniramine maleate	As Per Need
13	Gel Lignocaine 2%	As Per Need
14	Inj T.T. 0.5ml	As Per Need
15	Povidone-iodine ointment	As Per Need
16	Eye towel	As Per Need
17	Paper tape	As Per Need
18	Ksharasutra	As Per Need
19	Kshara with Ksharajala	As Per Need
20	Nimboo swaras	As Per Need
21	Suturing thread- silk, catgut	As Per Need
22	Proctoclysis Enema	As Per Need
23	Jatyadi Taila	As Per Need
24	RopanaTaila and Ghritas	As Per Need
25	Madhu	As Per Need
26	Haridra	As Per Need
27	Sphatika Bhasma	As Per Need

महानिर्देशक

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग
टेकु, काठमाडौं

विशिष्टीकृत शल्य चिकित्सा कक्षको लागि (For major OT):

आधारभूत क्षारसूत्र कक्षका अतिरिक्त थप हुनुपर्ने औजार- उपकरण तथा सामाग्रीहरु: (Instruments and materials additional to basic OT instruments and materials):

i. Cautery machine
ii. Anesthesia machine (Boyle's apparatus)
iii. Oxygen supply
iv. Major OT Table
v. OT lights
vi. Monitors and ECG machine
vii. OT Scrub basin and scrub materials
viii. Emergency and other necessary drugs trolley
ix. Large Autoclave machines
x. OT instrument trolley
xi. Suction machine
xii. Roller and Trolley bed to shift the patients

महानिर्देशक

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग
टेकु, काठमाडौं

अनुसूची (Annexure):

आधारभूत क्षारसूत्र चिकित्सासूची

(List of basic surgical procedures):

i. Post operative wound dressing

ii. Ksharasutra changing

iii. Fissure-in-ano : Manual anal dilatation

iv. Chronic fissure in ano with sentinel tag: Ksharasutra ligation

v. Subcutaneous Fistula-in-ano: Ksharasutra application

vi. Simple external haemorrhoids: Ksharasutra ligation

vii. Simple perianal warts: Ksharasutra ligation

बेशिष्टीकृत शल्य चिकित्सासूची

List of major Surgical procedures):

- *Ksharasutra* transfixation and ligation in Open Haemorrhoidectomy
- *Ksharasutra* transfixation and ligation for Giant and multiple sentinel tags
- Various methods of Fistulectomy with *Ksharasutra* application for complex Fistula-in-ano
- *Ksharasutra* ligation in giant viral warts and condyloma acuminata
- Incision and drainage with application of *Ksharasutra* for various ano-rectal abscesses
- *Ksharasutra* transfixation and ligation for ano-rectal polyp and giant hypertrophied anal papillae
- Excision or *Ksharasutra* transfixation and ligati[illegible] Pilonidal sinus (PNS)

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा वि...
टेकु, काठमाडौं

महानिर्देशक

सन्दर्भ सूची (Bibliography):

I. The Gazette of India, Extraordinary, Part-III, Section 4, NEW DELHI, FRIDAY, NOVEMBER 20, 2020

II. स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड, २०७७; पहिलो संशोधन २०७८, नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय

III. सुश्रुत संहिता (मूल - डल्हन टिका सहित), चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी

IV. Acharya JT. Susrutha Samhita with Nibandhasangraha commentary of Dalhana. Reprint ed. Varanasi (India): Chaukambha Sanskrit Sansthan; 2009

V. Williams N, O'Connell P, Mccaskie; Baily & Love's Short practice of surgery; 27th edition; CRC Press, 2018;

VI. Corman M.L.: Colon and rectal Surgery, 3rd edn, J.B. Lippincott company, Philadelphia, (1993)

VII. Minimum service standards for Ayurveda (2079)

महानिर्देशक

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग
टेकु, काठमाडौं